

АВТ
С.17

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ**

САМОЙЛОВ СТАНІСЛАВ ВАДИМОВИЧ

УДК 343.98:343.357 (477)

**РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному світі комп'ютер став одним із найпоширеніших засобів спілкування людей, зберігання, створення, збирання, обробки та використання інформації в будь-якій галузі діяльності людини. Технологізація та інформатизація суспільних відносин та суспільства загалом, його владних, управлінських і виробничих сегментів як державного, так і приватного секторів економіки призвели до створення локальних та глобальних комп'ютерних інформаційних мереж (і зокрема мережі «Інтернет»), які стали засобом скоєння протиправних діянь.

Сучасний стан суспільного життя в Україні на тлі наслідків всесвітньої економічної кризи характеризується нестабільністю в економічній і політичній сферах, різким соціальним і матеріальним розшаруванням населення, значними якісними змінами у структурі злочинності. Стрімкий розвиток використання мережі «Інтернет» як постачальника товару та різноманітних послуг, а відповідно і сфери грошового обігу, призвів до того, що все більша кількість населення України стає жертвами шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет».

З огляду на викладене та з урахуванням вимог законодавства України, зокрема Конституції України, Кримінального, Кримінального процесуального кодексів та Закону України «Про міліцію» актуальним постає завдання суттєвого покращення діяльності правоохоронних органів з виявлення зазначеної категорії злочинів та їх ефективного досудового розслідування.

Проте таке завдання не може бути вирішене без подальшого розвитку криміналістичних досліджень. Саме в межах науки криміналістики формуються науково обґрунтовані методики розслідування окремих видів і груп злочинів, у тому числі й тактичні та методичні рекомендації з виявлення та розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет».

Загальним питанням розслідування шахрайств у різний час було приділено увагу в дослідженнях С. М. Астапкиної, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, І. О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Гаєнка, М. Ф. Галагузи, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, М. В. Ємельянов, А. В. Іценка, В. В. Коваленка, О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, С. Ю. Косарева, М. В. Костицького, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, О. Л. Мусієнка, В. О. Образцова, О. В. Одерія, Н. В. Павлової, Т. А. Пазинич, О. С. Саїнчина, М. В. Салтєвського, М. Я. Сегая, С. В. Слінька, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, С. Ю. Шарова, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та інших вчених.

Зазначені автори здійснили чималий внесок у теорію і практику протидії злочинам означеної категорії, створили значне наукове підґрунтя для подальших досліджень. Однак у більшості праць питання розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», розглянуто фрагментарно, а то й зовсім залишено поза увагою. Так, окремі криміналістичні аспекти, пов'язані з досліджуванним шахрайством, частково були проаналізовані в дисертаціях Т. А. Пазинич. «Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування» (2006 р.), А. І. Анапольської «Розслідування шахрайств і пов'язаних

із ними злочинів, учинених у сфері функціонування електронних розрахунків» (2011 р.). Але незважаючи на такий загальний робіт, спеціального комплексного дослідження, присвяченого особливостям методики розслідування саме шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», в Україні не проводилося. Таким чином, необхідність підготовки цієї праці зумовлена викликами суспільства та нагальними потребами практики у протидії зазначеному виду шахрайств, розробкою нових та адаптацією існуючих положень методики розслідування, з урахуванням базових основ і принципів, закладених новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Названі обставини й обумовили вибір теми і визначення завдань цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2013 та 2014 р. Обраний напрям дослідження відповідає тематиці наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України (Наказ від 29.07.2010 р. № 347 «Про затвердження переліку пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2010–2014 рр.», зокрема п. 97 додатка 6 Переліку). Тему дисертації затверджено вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України (протокол № 5 від 29.01.2010 р.), а також зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1365, 2010 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в розробці теоретичних основ і науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо досудового розслідування шахрайств, які вчиняються з використанням мережі «Інтернет».

Для досягнення поставленої мети необхідним видається вирішення таких *задач*:

- з'ясувати місце шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», у системі сучасної злочинності;
- встановити та класифікувати способи вчинення означених видів злочинів;
- виокремити та охарактеризувати особливості процесу слідоутворення в шахрайствах, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет»;
- дослідити особливості оцінки первинних матеріалів під час прийняття рішення про початок кримінального провадження щодо шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет»;
- окреслити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та сформулювати відповідні їм тактичні завдання, слідчі версії та алгоритми дій для їх розв'язання;
- виокремити особливості організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет»;
- конкретизувати особливості використання можливостей судових експертиз та спеціальних знань під час розслідування означеного різновиду злочинних посягань;

- розробити заходи, що спрямовані на запобігання вчиненню шахрайств із використанням мережі «Інтернет».

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у діяльності із розслідування шахрайств, які вчиняються з використанням мережі «Інтернет».

Предметом дослідження є розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет».

Методи дослідження. Методологічним фундаментом дослідження є загальнофілософський *діалектичний метод*, що сприяв розумінню об'єкта дослідження як такого, що постійно розвивається, має внутрішні протиріччя за своїм характером, функціями і розвитком, а також забезпечив системність дослідження об'єктів, процесів, понять і категорій у їхньому взаємозв'язку та взаємозалежності.

Для розв'язання завдань дослідження використано: *метод абстрагування* – для більш глибокого розуміння досліджуваного різновиду злочинів та формування абстрактних теоретичних конструкцій, що відображають його сутність (розділ I); *формально-логічні методи* (індукція, дедукція, аналогія тощо) – у дослідженні нормативних актів, матеріалів кримінальних справ, концепцій науковців з окремих питань, що входять до предмета дослідження, їх узагальненні та формулюванні висновків (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1); *історико-еволюційний метод* – у дослідженні виникнення, розвитку та змін криміналістичних знань щодо проблемних питань методики розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», побудові криміналістичних класифікацій тощо (підрозділи 1.1, 1.3); *порівняльний метод* – у порівнянні досліджень і концепцій, наявних у вітчизняній та зарубіжній криміналістичній науці, що стосуються предмета дослідження (підрозділи 1.1, 1.3, 3.4); *системно-структурний метод* – у розробці криміналістичної характеристики цього різновиду злочинів як системи з окресленням її системоутворювальних ознак і структури, а також із дослідженням зв'язків між її елементами, розглядом типових слідчих ситуацій, визначенням напрямів розслідування й побудови алгоритмів слідчих (розшукових) дій для їх вирішення (підрозділи 1.3, 2.2, 3.1); *соціологічні методи* (анкетування, інтерв'ювання) – для вивчення думки працівників слідчих та оперативно-розшукових підрозділів МВС України щодо розглянутих проблемних питань, а також деяких питань щодо професійної діяльності осіб, які адмініструють комп'ютерні мережі (розділи 1, 2, 3); *статистичний* (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – для узагальнення результатів проведеного анкетування, інтерв'ювання, а також для аналізу матеріалів кримінальних проваджень (справ), судових рішень та ілюстрації теоретичних висновків отриманими даними (розділи 1, 2, 3).

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, судової експертології, що стосуються проблем методики розслідування окремих видів злочинів.

Емпіричну базу дослідження становлять систематизований статистичний матеріал Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України та УІАЗ ГУМВС України в Донецькій області про шахрайства за період 2002–2012 рр.; зведені дані вивчення матеріалів 48 кримінальних справ (проваджень), порушених

за ч.3 ст. 190 КК України в Донецькій, Луганській, Полтавській, Дніпропетровській, Вінницькій, Харківській, Хмельницькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Черкаській, Волинській, Миколаївській, Київській, Херсонській, Сумській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Чернігівській областях та АР Крим; узагальнені результати анкетування працівників слідчих (350 респондентів), оперативних підрозділів (80 респондентів) та дільничних інспекторів (55 респондентів) МВС України названих областей; узагальнені результати опитування системних адміністраторів та представників служб безпеки Інтернет-магазинів та Інтернет-аукціонів; випадки шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», відомості про які висвітлювались у засобах масової інформації та мережі «Інтернет», а також власний досвід роботи автора на посаді судового експерта сектору техніко-криміналістичного забезпечення роботи Макіївського МУ НДЕКЦ при ГУМВС України в Донецькій області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертаційна робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому розроблено теоретичні основи та науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо досудового розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет».

У дисертації запропоновано низку нових теоретичних і важливих у практичному плані положень і висновків, зокрема:

уперше:

- комплексно досліджено криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет»; докладно розкрито зміст найбільш її значущих елементів: предмету посягання, способів учинення злочину, обстановки вчинення злочину, характеристики особи злочинця, характеристики особи потерпілого, особливості процесуслідування;

- подано класифікацію способів учинення шахрайств із використанням мережі «Інтернет». Автором запропоновано класифікувати способи вчинення досліджуваних шахрайств за наступними підставами: а) шахрайства, які пов'язані із купівлею/продажем у мережі «Інтернет»; б) шахрайства, сутність яких полягає в отриманні коштів (майна) шляхом надсилання листів чи повідомлень; в) шахрайства, які для заволодіння коштами (майном) потребують розробки та розміщення в мережі «Інтернет» дублікатів або вузькоспеціалізованих сайтів для надання псевдопослуг; г) шахрайства, які спрямовані на отримання персональних (реєстраційних) даних (так званий «фішинг»); д) шахрайства, пов'язані з обігом електронних грошей; є) шахрайства, для вчинення яких використовується спеціалізоване та/чи шкідливе програмне забезпечення; е) «комбіновані способи» шахрайств;

- виокремлено та класифіковано типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування цих злочинів, а саме: 1) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця або встановлено, або достатньо даних для її встановлення; 2) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця не встановлено, однак є певні відомості, що можуть вказувати на неї; 3) виявлено ознаки

шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця не встановлено та відсутні будь-які дані, що можуть вказувати на неї;

удосконалено:

– теоретичні та практичні положення щодо діяльності слідчого з оцінки первинного матеріалу та прийняття рішення стосовно початку кримінального провадження;

– теоретичні засади і практичні рекомендації щодо організації та тактики проведення огляду місця події, допиту потерпілих, свідків та підозрюваного під час розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет»;

дістали подальшого розвитку:

– рекомендації щодо застосування учасниками кримінального провадження спеціальних знань під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет»;

– положення щодо використання можливостей судових експертиз під час розслідування цього різновиду злочинів, визначено завдання та об'єкти експертних досліджень;

– теоретичні засади і практичні рекомендації щодо профілактики шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у *правоохоронній діяльності* – під час розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет» (акти впровадження ГСУ МВС України від 30.12.2013 р.; УБК МВС України від 16.12.2013 р.);

– у *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження актуальних проблем боротьби з шахрайствами;

– у *навчальному процесі* – під час викладання криміналістики та судової експертології, у підготовці підручників і посібників, під час розробки навчально-методичних комплексів, а також проведення занять у системі підвищення кваліфікації працівників слідчих підрозділів ОВС (акти впровадження: Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ № 19 від 23.12.2013 р.; Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка від 25.12.2013 р.; Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки від 03.01.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Положення, що викладено в дисертації та винесено на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих робіт, у дисертації не використовувались. У статті в співавторстві з О. В. Одерієм особистий внесок здобувача становить 50%, зокрема розкрито можливості та особливості використання спеціальних знань різними учасниками кримінального провадження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах: «Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Донецьк, 2010р.), «Співпраця поліції/міліції зі службами Інтернет – сайтів (аукціонів, соціальних мереж) у боротьбі з Інтернет-злочинністю на підставі

національного законодавства та законодавства, яке діє у Європейському союзі» (м. Хмельницький, 2010р.), «Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих вчених» (м. Донецьк, 2011р.), «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 2011р.), «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Запоріжжя, 2011р.), «Правові проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Харків, 2011р.), «Використання сучасних досягнень криміналістики та кримінального процесу в боротьбі зі злочинністю» (м. Донецьк, 2012р.), «Захисник у кримінальному процесі» (м. Донецьк, 2012р.), «Використання сучасних досягнень криміналістики та кримінального процесу в боротьбі зі злочинністю» (м. Донецьк, 2013р.), «Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства» (м. Донецьк, 2013 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, викладено в 16 наукових публікаціях, з яких 4 статей у наукових фахових виданнях України, 2 – у закордонних наукових періодичних виданнях, 10 – тези доповідей, оприлюднених за результатами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них: основний текст – 176 сторінок; список використаних джерел (295 найменувань) – 32 сторінки; 12 додатків – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, визначено сутність і стан наукової розробки досліджуваного наукового завдання, його теоретичну та практичну значущість, обґрунтовано необхідність проведення подальших досліджень. Визначено мету й завдання дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, висвітлено положення й висновки, які зумовлюють її наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів та здійснено їх апробацію.

Розділ 1 «Кримінально-правова та криміналістична характеристики шахрайств, що вчиняються з використанням мережі Інтернет» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Мережа «Інтернет» як середовище вчинення шахрайств» присвячено розгляду властивостей мережі «Інтернет» як середовища, в якому вчиняються шахрайства. Проаналізовано сутність та зміст терміну «мережа «Інтернет», як із суто технічної, так і з правової сторін. Доведено певну колізію визначення «Інтернет» у Законі України «Про телекомунікації» та запропоновано ч. 1 ст. 1 згаданого Закону викласти в такий редакції : *«Інтернет» - це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на протоколах, які визначаються міжнародними стандартами».*

Проведено аналіз причин поширення зазначеного різновиду шахрайств, а також аргументовано некоректність у межах наукових досліджень та в оформленні

офіційних (процесуальних) документів уживання терміну «Інтернет-шахрайства» і обґрунтовано використання словосполучення «шахрайства, учинені з використанням мережі «Інтернет».

У підрозділі 1.2. «Кримінально-правова характеристика шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» доведено, що досліджуваний різновид шахрайств, слід кваліфікувати як учинений шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3, с. 190 КК України). У дисертації проаналізовано ознаки «чужого майна» (фізичну, економічну, юридичну) на підґрунті чого зроблено припущення, що за певних умов деякі з них не дозволяють кваліфікувати злочинні дії саме як шахрайство. Okремо розглянуто встановлені законодавцем основні способи заволодіння чужим майном: обман чи зловживання довірою.

Серед способів маніпуляції інформацією, як видом обману, при вчиненні шахрайств із використанням мережі «Інтернет», виокремлено та схарактеризовано такі: а) умовчання; б) селекція; в) відволікання; г) перекручення; д) попереднє програмування дій. Досліджуючи такий спосіб, як «зловживання довірою», зазначено, що відсутність у самій нормі кримінального закону визначення такого поняття викликає неоднозначність його тлумачення у правозастосовній і науковій діяльності. За результатами вивчення слідчої та судової практики в роботі доведено, що шахрайству, учиненому з використанням мережі «Інтернет», притаманні одночасно й обман, і зловживання довірою.

У підрозділі 1.3. «Криміналістична характеристика шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» здійснено докладний аналіз таких її елементів, як: 1) предмет посягання; 2) спосіб учинення злочину; 3) обстановка вчинення злочину; 4) характеристика особи злочинця; 5) характеристика особи потерпілого; 6) відомості про типові сліди злочину.

Встановлено, що у 98% випадків учинення шахрайств із використанням мережі «Інтернет» предметом посягання є гроші юридичних або фізичних осіб, як у готівковій так і в безготівковій формі. Інші 2% складає майно.

Вивчення та аналіз емпіричних даних, спеціальної літератури і врахування власного досвіду дозволили класифікувати способи вчинення досліджуваних шахрайств за наступними підставами: а) шахрайства, які пов'язані із купівлею/продажем у мережі «Інтернет»; б) шахрайства, сутність яких полягає в отриманні коштів (майна) шляхом надсилання листів чи повідомлень; в) шахрайства, які для заволодіння коштами (майном) потребують розробки та розміщення в мережі «Інтернет» дублікатів або вузькоспеціалізованих сайтів для надання псевдопослуг; г) шахрайства, які спрямовані на отримання персональних (реєстраційних) даних (так званий «фішинг»); д) шахрайства, пов'язані з обігом електронних грошей; е) шахрайства, для вчинення яких використовується спеціалізоване та/чи шкідливе програмне забезпечення; е) «комбіновані способи» шахрайств. Кожну з наведених груп докладно досліджено з позицій традиційного розуміння способу як системи дій із підготовки, вчинення та приховання злочинів.

Обстановку вчинення злочину розглянуто в контексті таких її складових, як час і місце. У дослідженні доведено, що фізичне місцезнаходження шахрая, як і засобів вчинення злочину, переважно не збігаються з місцем перебування

потерпілого та настанням негативних наслідків злочину (місцем завдання матеріальної шкоди), а за певних випадків такі обставини можуть мати навіть транснаціональний характер. У вузькому розумінні до місць учинення шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», віднесено місцезнаходження: а) банкоматів (магазин, вулиця тощо); б) підключених до мережі «Інтернет» комп'ютерних систем (місце роботи, навчання, проживання, «Інтернет-кафе», зона вільного підключення до мережі «Інтернет» із використанням технології «Wi-Fi» - так звані «FreeWi-Fi-zone» тощо); в) установ, де впроваджено системи розрахунків за допомогою пластикових кредитних карток тощо.

Що стосується часу вчинення злочину, то у дослідженні встановлено відсутність залежності пори року та інших сезонних проявів, які б прямо впливали на злочинну активність шахраїв. Проте у вузькому розумінні час залежить від предмету посягання, обраного способу шахрайства та особи потерпілого. Виявлено, що здебільшого при вчиненні шахрайств із використанням мережі «Інтернет» злочинцю необхідним є тривалий час.

Надаючи характеристику *особи шахрая*, автор диференціював їх на дві групи залежно від специфічності способу вчинення злочину. До першої групи віднесено осіб, які діють самостійно, використовуючи персональну комп'ютерну систему у зручних для них умовах і у вільний від роботи час. До другої - особи, які діють у складі організованих злочинних груп. Ці шахраї характеризуються наявністю серйозної матеріальної бази й високотехнологічного обладнання.

Для дослідження *особи потерпілого* усіх потерпілих поділено на дві категорії: 1) активних користувачів мережі, які постраждали внаслідок недобросовісного виконання обов'язків за договором купівлі/продажу (обміну); 2) користувачів, які мають невеликий досвід використання мережі та стали потерпілими внаслідок відсутності необхідних знань про заходи обережності в мережі «Інтернет». Наголошено, що серед потерпілих обох категорій наявні особи, які навмисно порушують вітчизняне законодавство чи законодавство інших країн.

Процес *слідоутворення* розглянуто як невід'ємну частину злочину. Опитування співробітників МВС України засвідчило, що 90% з опитаних не мають уявлення про механізм слідоутворення аналізованих злочинів, а 10% хоча й мають про це уявлення, не в змозі пояснити закономірностей, які б склали наукове підґрунтя цього процесу. Для вирішення ситуації, що існує на практиці, в роботі докладно висвітлено механізм та специфіку утворення слідів при вчиненні шахрайств із використанням мережі «Інтернет». Зроблено висновки, що процес слідоутворення з технічного боку є науково-обґрунтованим та керованим через те, що принципи обміну інформацією в мережі «Інтернет» регулюються міжнародними стандартами та невідповідністю яким призведе до неможливості підключення до цієї мережі, та як наслідок – неможливості вчинення шахрайств. Обґрунтовано доведено й думка про те, що незалежно від технології (пристрою), яка використовувалась для підключення до мережі (локальної чи глобальної) процеси та принципи слідоутворення залишатимуться однаковими.

Розділ 2 «Особливості початкового етапу розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Джерела первинної інформації про правопорушення та прийняття рішення про початок кримінального провадження» визначено, що переважно джерелами первинної інформації про досліджувані шахрайства становлять: 1) заяви чи повідомлення представника Інтернет-сервісу, на якому було виявлено шахрайство – 15%; 2) заяви чи повідомлення від потерпілого - 85%. Поряд з тим, наголошено що теоретично не можна виключати й інших джерел, найбільш імовірним серед яких можна вважати безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення працівниками правоохоронних органів: а) під час перевірки одержаної з оперативних джерел інформації про правопорушення, яке вчинено чи готується; б) під час проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання злочинам у мережі «Інтернет», у ході яких було виявлено ознаки шахрайства; в) під час досудового розслідування слідчим іншого кримінального правопорушення, якщо під час такого розслідування будуть виявлені обставини, що вказують на шахрайства, вчинені з використанням мережі «Інтернет».

На підставі вивченого емпіричного матеріалу визначено характерні ознаки, наявність яких у первинному матеріалі орієнтує слідчого на викриття ознак шахрайства, вчиненого саме з використанням мережі «Інтернет», зокрема: 1) факт взаємодії потерпілого та зловмисника через мережу «Інтернет»; 2) факт передачі коштів, майна чи права на майно; 3) факт невиконання іншою стороною зобов'язань у межах домовленості.

У підрозділі 2.2. «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, відповідні їм слідчі версії та алгоритми їх перевірки» розглянуто специфіку формування, зміст та різновиди типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет».

Виділено наступні типові слідчі ситуації: 1) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця або встановлено, або достатньо даних для її встановлення; 2) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця не встановлено, однак є певні відомості, що можуть вказувати на неї; 3) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця не встановлено та відсутні будь-які дані, що можуть вказувати на неї.

Встановлено, що ситуації 2 та 3 є найбільш складними для розслідування, оскільки характеризуються наявністю незначних або ж відсутністю будь-яких відомостей про особу (осіб), яка вчинила шахрайство.

Для кожної з наведених типових слідчих ситуацій у дисертації запропоновано відповідні типові слідчі версії та оптимальний алгоритм слідчих (розшукових) та організаційних заходів.

У підрозділі 2.3. «Особливості витребування інформації від установ та організацій під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» доведено доцільність використання згаданого способу отримання доказової інформації. Його ефективність прямо залежить від того, наскільки слідчий тактично грамотно зробить відповідний запит, чому сприяє дотримання умов: а) своєчасності запиту; б) законності запиту; в) визначення вичерпного переліку інформації, яку необхідно з'ясувати шляхом запиту.

У роботі визначено, що залежно від обставин учинення злочину відповідні запити направляють до: а) адміністрації відповідного сервісу або ресурсу, на якому й було вчинено шахрайство; б) постачальника послуги підключення до мережі «Інтернет» (провайдера). Докладно розглянуто перелік інформації, яку можливо таким чином отримати, та запропоновано конкретну форму запиту із урахуванням специфічності інформації.

Розділ 3 «Особливості тактики проведення окремих слідчих дій під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Особливості тактики огляду комп'ютерних систем та їх елементів під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет»* як об'єкт огляду визначено комп'ютерну систему, яку розуміють як один чи декілька об'єднаних у систему комп'ютерів та інших технічних засобів, які використовуються разом із відповідним програмним забезпеченням для створення, введення, зберігання, копіювання, пересилання, обробки, зміни й відображення інформації та результатів її обробки чи/та операцій із нею.

Підкреслено, що специфіка цієї слідчої (розшукової) дії у справах про шахрайство, вчинене з використанням мережі «Інтернет», полягає в різноманітності ситуацій, що виникають на момент її проведення. На підставі проаналізованого емпіричного матеріалу виокремлено наступні типові ситуації: а) комп'ютерна система увімкнена та працює; б) комп'ютерна система підключена до локальної мережі, увімкнена та працює; в) комп'ютерних систем більше, ніж одна; г) комп'ютерна система не працює. Для кожної з наведених ситуацій подано практичні рекомендації, які орієнтують слідчого на ефективність проведення слідчого огляду.

Особливу увагу приділено ролі спеціаліста під час огляду комп'ютерних систем, головною вимогою до якого є компетентність у роботі з певними операційними системами, окремими програмними продуктами, периферійними пристроями, мережевим обладнанням.

Доведено, що у виборі понять слід надавати перевагу саме тим особам, які певною мірою обізнані в комп'ютерних системах та їх елементах, а тому будуть усвідомлювати суть операцій, які здійснюватимуть з певною системою.

Подано рекомендації щодо вилучення, упакування та процесуальної фіксації інформації, яка була отримана під час огляду та становить інтерес для слідства.

У підрозділі 3.2 *«Особливості тактики допиту під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет»* розглянуто тактику допиту за структурою, запропонованою М. В. Салтевським, а саме: 1) прогнозування і планування майбутнього спілкування; 2) встановлення психологічного контакту; 3) обмін мовною (та іншою) інформацією; 4) закінчення допиту (вихід із спілкування); 5) аналіз результатів спілкування (допиту), та відповідно до цієї структури сформульовано конкретні рекомендації.

Аналізуючи результати інтерв'ювання практичних співробітників та архівні матеріали кримінальних справ (проваджень) автор визначає складності у виявленні осіб, які можуть бути свідками аналізованих шахрайств. У дослідженні встановлено, що в якості таких можуть бути допитані: а) особи, які вступали в подібні відносини із шахраями (були потенційними жертвами); б) співробітники групи технічної

підтримки користувачів, служби безпеки сервісу чи інші особи, які відповідно до своїх службових обов'язків можуть контактувати із користувачами; в) особи, які певним чином взаємодіяли із шахраєм (співробітники служби доставки, пошти тощо); г) родичи та близькі люди потерпілого чи злочинця, які мають інформацію, що може підтвердити чи спростувати факт шахрайства.

У дисертації наголошено, що з огляду на специфічність та різноманітність способів учинення шахрайств із використанням мережі «Інтернет», слід враховувати не лише процесуальний статус допитуваного (наприклад, свідок, підозрюваний), а й спосіб шахрайства, відповідно до чого й надано практичні рекомендації щодо особливості тактики проведення допиту.

Проведення допиту має за свою мету встановлення: а) постачальника послуги підключення до мережі «Інтернет»; б) часу, способу, місця підключення (у тому числі вчинення дій на певному ресурсі), використовуюваного при цьому обладнання та програмного забезпечення; в) на якому саме ресурсі (сайті), відносно якого об'єкту, часу, способу реєстрації, реєстраційних даних уведених під час реєстрації, способу підтвердження реєстрації та внаслідок яких дій було вчинено шахрайство; г) факту та способу спілкування між потерпілим (свідком) та підозрюваним під час вчинення шахрайства; д) способу оплати та наявності відповідних підтверджувальних документів; є) факту висування підозрюваним певних, безпечеліційних умов укладання угоди (тільки один спосіб оплати, оплата перш ніж відправлення товару, переведення коштів на рахунок для початку роботи, переказ грошей на ім'я іншої особи, що не є учасником угоди тощо).

У підрозділі 3.3 «*Особливості використання спеціальних знань під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет»*» доведено, що на ефективність досудового розслідування аналізованих шахрайств, безпосередньо впливає повнота використання слідчим спеціальних знань із різноманітних галузей науки й техніки. У дослідженні визначено такі основні форми їх використання: а) участь спеціалістів у провадженні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) діях; б) проведення експертиз; в) консультативна та довідкова діяльність обізнаних осіб.

Враховуючи специфічність та різноплановість способів вчинення шахрайств із використанням мережі «Інтернет», дисертант орієнтує на призначення конкретних судових експертиз і визначає коло питань, які можуть бути поставлені перед експертами.

Особливу увагу приділено аналізу та оцінці результатів експертного дослідження для подальшого його використання у кримінальному провадженні.

У підрозділі 3.4 «*Профілактика шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет»*» наголошено на необхідності такої діяльності з огляду на положення ст. 10 Закону України «Про міліцію».

Дисертантом обрентується положення про те, що ефективність профілактики шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», можна значно підвищити лише за комплексного підходу до означеної проблеми із залученням не лише можливостей міліції, а й інших суб'єктів впливу.

Виходячи з цього класифіковано профілактичні заходи на такі, що вживаються: а) державою на законодавчому рівні (розробка, апробація та прийняття

законів та підзаконних актів, які врегульовують відносини в мережі «Інтернет» та сприяють створенню таких умов, за яких вчинення аналізованих шахрайств буде унеможливлено або вкрай ускладнено); б) постачальниками послуг (у межах їх власної ініціативи); в) правоохоронними органами (заходи роз'яснювального та запобіжного характеру); г) користувачами мережі (активна позиція пересічного користувача мережі «Інтернет», що полягає у: правомірній поведінці безпосередньо в мережі; відстоюванні своїх прав та законних інтересів через установлені законодавством механізми); д) спільними зусиллями різних суб'єктів.

ВИСНОВКИ

У висновках на основі проведеного комплексного й системного дослідження проблем розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та правоохоронної практики. За результатами дослідження можна сформулювати такі головні висновки:

1. Шахрайство, вчинене з використання мережі «Інтернет», є специфічним явищем у сучасній злочинності, оскільки може мати як вияви всередині держави, так і охоплювати території інших держав, набуваючи транснаціонального характеру. Встановлено, що аналізованому шахрайству притаманними є одночасно й обман, і зловживання довірою.

2. Запропоновано класифікацію способів учинення аналізованих шахрайств, яка складається з семи груп і кожна з яких має свою специфіку.

3. Вивчення слідчої практики дозволило в разі вчинення злочину встановити особливості, суть яких полягає в тому, що: а) фізичне місцезнаходження шахрая, як і засобів учинення злочину, переважно не збігаються з місцем перебування потерпілого та настанням негативних наслідків злочину (місцем завдання матеріальної шкоди), а за певних випадків такі обставини можуть мати навіть транснаціональний (трансконтинентальний) характер; б) встановлено відсутність залежності пори року та інших сезонних проявів, які б прямо впливали на злочинну активність шахраїв.

Доведено, що при вчиненні шахрайств, із використанням мережі «Інтернет», процес слідоутворення є специфічним через те, що принципи обміну інформацією в мережі «Інтернет» регулюються міжнародними стандартами, невідповідність яким призводить до унеможливлення підключення до неї, та як наслідок – до неможливості скоєння шахрайств. Незалежно від технології (пристрою), яка використовувалась для підключення до мережі (локальної чи глобальної), процеси та принципи слідоутворення залишатимуться однаковими. Визначено, що основними слідами вузла в межах локальної або мережі «Інтернет» - є його IP та (або) MAC-адреси.

4. Ефективність викриття та досудового розслідування аналізованих шахрайств пов'язані з необхідністю своєчасного одержання інформації про злочинну подію, джерелами якої переважно були заяви чи повідомлення від: а) представника Інтернет-сервісу, на якому було виявлено шахрайство; б) потерпілого. Обґрунтовано, що теоретично не можна виключати й інших джерел, найбільш

імовірним серед яких є безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення працівниками правоохоронних органів. Окреслено конкретні ознаки, наявність яких може свідчити про вчинення шахрайства з використанням мережі «Інтернет».

5. Визначення ситуації досудового розслідування дозволяє правильно обирати напрямок розслідування і ті засоби, які будуть найбільш ефективними. Вивчення слідчої практики дозволило запропонувати групу типових слідчих ситуацій, притаманних початковому етапу розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», та для кожної з них запропонувати відповідні типові слідчі версії, а також оптимальний алгоритм слідчих (розшукових) та організаційних заходів.

Обґрунтовано доцільність використання такого способу отримання доказової інформації під час досудового розслідування, як витребування інформації від установ та організацій. Встановлено, що його ефективність прямо залежить від того, наскільки слідчий тактично грамотно зробить відповідний запит, чому сприяє дотримання умов: а) своєчасності запиту; б) законності запиту; в) визначення вичерпного переліку інформації, яку необхідно з'ясувати шляхом запиту. Визначено адресантів та надано перелік інформації, яку можливо таким чином отримати, а також запропоновано конкретну форму запиту.

6. Встановлено особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема: огляду місця події (огляду комп'ютерних систем та їх елементів); допиту підозрюваних, потерпілих та свідків. Сформульовано відповідні криміналістичні рекомендації.

7. Визначено специфіку використання спеціальних знань під час досудового розслідування аналізованих шахрайств. Рекомендовано типовий комплекс судових експертиз та запропоновано орієнтовне коло питань, які можуть вирішити експерти.

8. Доведено, що ефективність профілактики шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», можна значно підвищити лише за умов комплексного підходу до означеної проблеми із залученням не лише можливостей міліції, а й інших суб'єктів впливу. Запропоновано конкретний комплекс заходів, спрямованих на профілактику аналізованих шахрайств.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Самойлов С. В. Шахрайства на «Інтернет-аукціонах», як один із способів скоєння шахрайств з використанням мережі «Інтернет» (криміналістична характеристика способу вчинення) / С. В. Самойлов // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 645–650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11ccvxcv.pdf>

2. Самойлов С. В. Тактика слідчого огляду комп'ютерних систем та їх елементів (загальні положення і початковий етап огляду) / С. В. Самойлов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – № 4. – С. 146-151.

3. Самойлов С. В. Тактика слідчого огляду комп'ютерних систем та їх елементів (робочий і заключний етапи огляду) / С. В. Самойлов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 2. – С. 174-180.

4. Самойлов С. В. Застосування спеціальних знань під час розслідування шахрайств, учинених з використанням мережі Інтернет / С. В. Самойлов, О. В. Одерій // Криміналістичний вісник. – 2012. – № 2 (18). – С. 106-113.

5. Самойлов С. В. Способы совершения мошенничества, связанного с куплей/продажей с использованием сети Интернет (криминалистический аспект) / С. В. Самойлов // Закон и жизнь. – 2013. – № 8/3(260). – С. 175-175.

6. Самойлов С. В. Особенности истребования следователем сведений при расследовании мошенничества, совершенного с использованием сети Интернет / С. В. Самойлов // Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы. – 2013. – № 2 (34). – С. 97-101

7. Самойлов С. В. Про деякі способи вчинення шахрайств з використанням мережі Інтернет / С. В. Самойлов // Правові проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23-24 лютого 2011 р.). – Харків : у 4-х томах. – ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. – Т.3. – С.104-108.

8. Самойлов С. В. «Фішинг» як спосіб вчинення Інтернет-шахрайств / С. В. Самойлов // Актуальні питання сучасних державотворчих та правотворчих процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 лютого 2011 р.). – Запоріжжя : у 3-х частинах. – Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. – Ч.3. – С. 102-104.

9. Самойлов С. В. До питання запобігання Інтернет-шахрайств / С. В. Самойлов // Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих учених: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 25 лютого 2011 р.). – Донецьк : Донецький юридичний інститут ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка : у 2-х частях, 2011. – Ч. 2. – С. 125-128.

10. Самойлов С. В. Співвідношення Інтернет-шахрайств та комп'ютерних злочинів / С. В. Самойлов // Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та судового слідства: матеріали І наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 25 березня 2011 р.). – Луганськ РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 83-89.

11. Самойлов С. В. Можливості використання розміщеної у мережі «Інтернет» інформації при розслідуванні шахрайств, учинених з використанням мережі «Інтернет» / С. В. Самойлов // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 31 березня 2011 р.). – Запоріжжя : у 4-х частинах. – Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. – Ч.3. – С. 102-105.

12. Самойлов С. В. Консультативна та довідкова діяльність обізнаних осіб як форма застосування та використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств, учинених з використанням мережі «Інтернет» / С. В. Самойлов // Держава і право в умовах судової реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспір. і молод. учен. (м. Донецьк, 8 квітня 2011 р.). – Донецьк : Донецький університет економіки і права, 2011. – С. 257-259.

13.Самойлов С. В. Суб'єкти заходів запобігання «Інтернет-шахрайств» / С. В. Самойлов // Актуальные проблемы борьбы с преступностью: материалы междунауч. практ. конф. студ. и молод. учен. (г. Челябинск, 16-17 декабря 2011г.). – Челябинск: Челябинский государственный университет, 2011. – С. 466-468.

14.Самойлов С. В. Про необхідність володіння захиснику певними спеціальними знаннями при участі у справах про шахрайства, учинених з використанням мережі «Інтернет» / С. В. Самойлов // Захисник у кримінальному процесі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 10 лютого 2012 р.). – Донецьк : Донецький університет економіки і права, 2012. – С. 93-94.

15.Самойлов С. В. Використання структури ІР заголовка для встановлення особи, що вчинила шахрайство з використанням мережі «Інтернет» / С. В. Самойлов // Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (м. Донецьк, 23 листопада 2012 р.). - Донецьк : Донецький університет економіки і права, 2012. – С. 103-106.

16.Самойлов С. В. Особливості тактики допиту потерпілих від шахрайств, які пов'язані з купівлею/продажем у мережі Інтернет / С. В. Самойлов // Актуальні питання публічного та приватного права. – 2013. - №3(03). – С.82-46.

АНОТАЦІЇ

Самойлов С. В. Розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Донецький юридичний інститут МВС України, Донецьк, 2014.

Дисертація є комплексною науковою розробкою із розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет». Визначено, що саме мережа «Інтернет» є специфічним середовищем для вчинення розглядуваних злочинів. Подано кримінально-правову характеристику та висвітлено деякі питання кваліфікації означеного виду злочинів. Наведено криміналістичну характеристику досліджуваних злочинів. Окрему увагу приділено способам учинення та відповідним слідам злочинної діяльності.

У роботі детально розглянуто особливості початкового етапу розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет». Окремо досліджено питання отримання інформації про правопорушення та прийняття рішення про початок кримінального провадження. Наведено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та розроблено відповідні їм слідчі версії і алгоритми їх перевірки. Приділено увагу особливостям витребування інформації від установ та організацій під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет».

Досліджено особливості тактики проведення окремих слідчих дій під час розслідування зазначеного виду шахрайств. Наведено рекомендації щодо тактики слідчого огляду комп'ютерних систем та їх елементів. Розроблено пропозиції щодо

тактики допиту потерпілих, свідків та підозрюваних у вчиненні злочину. Запропоновано орієнтовний перелік питань до допитуваного з урахуванням його процесуального статусу та способу вчиненого шахрайства. Розглянуто особливості застосування спеціальних знань різними суб'єктами, наведено питання, що можуть вирішуватись у межах експертного дослідження. Запропоновано заходи для попередження досліджуваних шахрайств.

Ключові слова: шахрайство, вчинене з використанням мережі «Інтернет», комп'ютерні злочини, криміналістична характеристика, способи вчинення шахрайств, типові слідчі ситуації, тактика слідчого огляду комп'ютерних систем та їх елементів, тактика допиту, використання спеціальних знань, профілактика злочинів.

Самойлов С. В. Расследование мошенничества, совершённого с использованием сети «Интернет». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Донецкий юридический институт МВД Украины, Донецк, 2014.

Диссертация посвящена теоретическим, методическим и практическим вопросам расследования мошенничества, которое совершается с использованием сети «Интернет».

В первом разделе рассматриваются природа сети «Интернет», уголовно-правовая и криминалистическая характеристики обозначенного вида мошенничества.

На основе проведенного исследования делается вывод, что всемирная система «Интернет» представляет собой специфическую среду, используемую преступниками для совершения преступлений. Высказаны критические замечания относительно применяемых законодателем специальных терминов, предложены авторские пути их разрешения. Проанализированы психологические особенности общения в сети «Интернет».

При освещении уголовно-правовой характеристики рассматриваемых преступлений, акцентируется внимание на том, что они являются квалифицированным видом мошенничества и должны быть квалифицированы по ч.3 ст. 190 Уголовного кодекса Украины. В пределах необходимого исследуются элементы указанного состава преступления. Отдельно обращено внимание на высокую вероятность совершения действий с признаками мошенничества невменяемыми лицами.

Криминалистическая характеристика рассмотрена через призму ее традиционных элементов. Установлено, что предметом посягательства в основном были денежные средства и лишь в 2% случаев – имущество и право на него.

Предложена авторская классификация способов совершения мошенничества, с использованием сети «Интернет», а именно: 1) мошенничество, связанное с куплей/продажей в сети «Интернет»; 2) мошенничество, сущность которого заключается в получении средств (имущества) посредством отправки писем или сообщений; 3) мошенничество, в котором для завладения средствами (имуществом)

необходима разработка и размещение в сети «Интернет» сайтов-дубликатов или узконаправленных сайтов для предоставления псевдоуслуг; 4) мошенничество, направленное на получение персональных (регистрационных) данных; 5) мошенничество, связанное с оборотом электронных денег; 6) мошенничество, для совершения которых используется вредоносное программное обеспечение; 7) смешанные способы совершения мошенничества. Каждая из представленных групп исследована с позиции традиционного понимания способа, как системы действий по подготовке, совершению и сокрытию следов преступления.

При рассмотрении обстановки совершения преступления обосновывается вывод об отсутствии зависимости времени года и иных сезонных проявлений, которые бы прямо влияли на преступную активность мошенников. Отдельно раскрывается специфика механизма слеодообразования при совершении мошенничеств, с использованием системы «Интернет». Детально рассмотрены и другие элементы криминалистической характеристики.

В диссертации освещены особенности деятельности следователя при получении информации о мошенничестве, совершенном с использованием сети «Интернет», ее оценки и принятия решения о начале уголовного производства. На основе анализа эмпирического материала выделены типичные следственные ситуации, которые складываются на первоначальном этапе расследования указанного вида мошенничества, для каждой из которых указаны типичные версии и оптимальный алгоритм следственных (розыскных) действий и организационных мероприятий. Особое внимание уделено вопросу эффективности использования следователем такого способа получения доказательственной информации как запрос.

Проанализированы особенности тактики проведения отдельных следственных (розыскных) действий при расследовании рассматриваемых мошенничеств. Разработаны рекомендации по тактике проведения следственного осмотра компьютерных систем и их элементов, а также допроса подозреваемых, потерпевших и свидетелей. Рассмотрены особенности применения специальных знаний при расследовании указанных мошенничеств, предложены вопросы, которые могут быть разрешены в пределах экспертных исследований. Определены направления профилактической деятельности.

Ключевые слова: *мошенничество, с использованием сети «Интернет», компьютерные преступления, криминалистическая характеристика, способы совершения мошенничества, типичные следственные ситуации, тактика следственного осмотра компьютерных систем и их элементов, тактика допроса, использование специальных знаний, профилактика преступлений.*

Samoilov S. V. Internet fraud investigation. – *Published as manuscript.*

Dissertation on the degree of candidate of law sciences on specialty 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminalistics, Forensic Expertise, Operative and-Search Activity. – Donetsk Law Institute of MIA of Ukraine, Donetsk, 2014

The thesis is a comprehensive research investigation of Internet fraud. Network Internet is considered as a specific ground for crime commitment. The legal characteristics and some questions of qualification of mentioned type of the crime are highlighted. The

criminal characteristics of the examined crimes is conducted. Special attention is paid to methods of crime commitment and relevant traces of criminal activity.

The peculiarities of the initial phase of the Internet fraud investigation are examined in the work. Separately the question of obtaining information about the offense and the decision to start criminal proceedings is researched. Typical investigative situations of the initial phase of the investigation and the corresponding investigative versions and algorithms for their checking are given here. The attention is paid to the peculiarities of demanding information from institutions and organizations when investigating Internet fraud.

The peculiarities of the tactics of some investigations during the investigation of the mentioned type of fraud are examined. Recommendations towards tactics of investigative review of computer systems and their components are proposed. The proposals on the tactics of victim's interrogation of a victim, an eyewitness an suspected in Internet fraud are suggested. The author proposes a tentative list of questions to the interrogated person considering its procedural status and committed fraud. The features of applying special knowledge of different subjects are examined, the questions being soled within the expert investigation are given. that can be addressed within the expert study. The measures to prevent investigative fraud are offered.

***Key words:** fraud committed with the use of the «Internet», cyber crime, «Internet fraud», means of committing Internet fraud, tactics of investigative review of computer systems and their components, interrogation tactics, the application of special knowledge, prophylactics of fraud committed with the use of the «Internet».*